

Spræng skolen - vision eller mulighed

Spræng skolen – vision eller mulighed

Hvis en tredjedel af børnene keder sig eller direkte afskyr skolen, må den laves om – skolen. I det nye dannelsescenter skal det være lyst, der driver værket – og den kan drive det vidt!

For et par år siden fik jeg et brev fra en lærer, som havde forladt skolen og nu var på vej mod en anden virksomhed. I brevet lå et digt, som var skrevet af en af hendes tidligere elever.

Digtet lød sådan:

„Hvorfor?
 Hvorfor er vores skole så meningsløs
 og monoton?
 At sige at vi lærer noget, er en
 håb.
 Ganske vist har jeg lært Ohms
 lov, om modstand
 og det var jo under Devon, at
 fossilerne var.
 Sådanne kundskaber er
 GODE! Til ordlege og spil,
 men HVORDAN hjælper det os
 med at „lappe“ vores knuste
 verden til en hel?
 Hvorfor må vi ikke lære noget
 om den verden, hvor vi faktisk
 lever?
 Vi er ikke intelligensløse, selv
 om vi er elever.“
 Rebecka

Livsprojektet

Anledningen til, at læreren sendte mig digtet, var, at hun havde læst en del artikler, jeg havde skrevet om, hvor kedeligt og meningsløst mange unge svenskere oplever skolen. Hun syntes derfor, at Rebeckas digt var en bekræftelse på mine teser.

Der findes mange vidnesbyrd om, at skolen kan være træls. Forfattere, journalister og videnskabsmænd har i årenes løb videregivet egne og andres oplevelser af skolen som en trist institution, hvor man mest har spildt sin tid i stedet for at lave noget meningsfyldt. En del af sådanne vidnesbyrd har jeg gengivet i min bog Spræng skolen. Disse vidnesbyrd har imidlertid en anekdotisk karakter, og det er svært ud af dem at drage konklusioner om hvor mange elever, der oplever skolen på den måde.

Jeg og nogle kollegaer har derfor foretaget en større undersøgelse

– det såkaldte Livø-projekt

– hvor vi blandt andet har studeret unges oplevelse af deres skolesituation. Vi har spurgt cirka 1200 unge i alderen 14, 16 og 18 år om deres oplevelser, og derefter er vi kommet igen to år senere med de samme spørgsmål (for de ældste tre år senere). Resultatet er sammenfattet i sidstnævnte bog og i en bog på engelsk.

En kort sammenfatning af resultatet viser, at vi næppe kan tale om en skole for alle elever, hvilket har været mottoet for den svenske skole i lang tid. Vi har tværtimod en mængde forskellige skoler – egentlig ligeså mange skoler, som vi har elever. Hver elev oplever skolen på sin måde, og det er denne oplevelse, som eleven reagerer på, og dette bliver elevens skolevirke-lighed.

Vi kan imidlertid gruppere eleverne i nogle større grupper med ensartede oplevelser. På den måde finder vi to grupper, som synes om eller direkte elsker skolen. Det, man arbejder med i skolen, er interessant og spændende, skolen byder på udfordringer, emnerne er interessante, og lærerne meget gode. Man kunne ønske, at alle elever oplevede skolen på den måde, især da de ikke selv har valgt at tilbringe så lang tid i skolen men er tvunget til det. I virkeligheden er det kun en tredjedel af vore 14-18 årige, som oplevede skolen på denne positive måde.

Afskyr skolen

Yderligere nogle forskellige grupper af unge viser hverken nogen stor entusiasme for deres skole eller nogen større afstandtagen.

Tre grupper af unge viser på forskellige måder, at de afskyr skolen, synes den er kedelig og trist og ville helst lave noget andet. Disse unge beskriver deres skolesituation på følgende måde:

.Man må ikke bruge sin fantasi.

.Man møder sjældent udfordringer.

.Skolearbejdet betyder ingenting for en.

.Lærebøgerne er oftest kendelige og indeholder sjældent noget af interesse.

.Der er ikke sjovt i skolen.

.For at holde ud må man af og til skulke eller bruge sin tid på at have det sjovt med noget andet.

.Meget lidt af det, man laver i skolen, interesserer en.

.Man vil hellere arbejde end at gå i skole.

.Man har svært ved at få sine interesser tilgodeset i skolen.

.Lærerne stiller for store krav til en.

.Det, man er god til, respekteres ikke i skolen.

.Man arbejder for lidt med sine hænder.

.Det er altid lærerne, der bestemmer.

.Man får ingen støtte af lærerne.

.Lærerne lytter ikke til en.

.Får man personlige problemer,

har man ingen lærere
at vende sig til.
.Hvis det ikke var for kammeraterne,
ville man ikke
have holdt ud.

Sløseri med ressourcer

Hvis man foretager det tanke-eksperiment, at voksne mennesker oplevede deres arbejds-situation på samme måde, hvor mange ville så blive på denne arbejdsplads? Næppe nogen, vil jeg tro. Elever – i hvert fald i Sverige – har ikke mange valgmuligheder.

De tvinges år efter år til at opleve en så håbløs situation. Ikke alle, som vi har set, men så mange som cirka en tredjedel af den gruppe, vi undersøgte. Det er en tredjedel for mange.

Alle elever burde have ret til at opleve en spændende og udfordrende skoletid, hvor man måtte lære en række interessante og sjove ting. I stedet går en stor gruppe elever rundt og føler lede og nederlag. Det er et kolossalt sløseri med menneskelige ressourcer, fordi man ikke lærer noget, når man keder sig, andet end at holde kedsomheden ud. Vore resultater viser, at de anekdotiske beretninger om skolen ikke er tilfældige oplevelser fra enkelte mennesker, men noget som mange elever oplever hver dag i skolen. Vi kan ikke fortsætte år efter år med at placere vore børn i en sådan skole. Dette er noget, som fremsynede pædagoger i hele 1900tallet og endda tidligere har hævdet, og i Sverige har vi endog siden fyrrerne forsøgt at forandre skolen i en anden retning. Reform efter reform er blevet gennemført uden at det har ført til meget mere end organisatoriske forandringer.

Spræng skidte i lufte

Da jeg på en nordisk pædagogkonference i Vasa i Finland for nogle år siden præsenterede vore resultater, blev jeg interviewet af den finlands-svenske radio. Da jeg til slut troede, at interviewet, som blev sendt direkte, var færdigt, ser reporteren mig direkte i øjnene og siger: „Nå, Bengt-Erik Andersson, hvad skal man så gøre ved det hele?“ Jeg blev pludselig helt mundlam. Hovedet føltes aldeles tomt, og jeg hørte stilheden, der bredte sig i alle de finlandssvenske hjem, som havde radioen tændt. Efter en uendelig lang pause fløj det ud af mig: „Spræng skidtet i luften!“ Interviewet stoppede brat. Da jeg bagefter funderede over, hvad jeg havde sagt, blev jeg mere og mere overbevist om, at det er nøjagtigt, hvad vi må gøre – mentalt sprænge vores billede af skolen. Skolen, som vi kender den, formedes for mange hundrede år siden og har i sine grundlæggende strukturer overlevet, mens resten af vores samfund er radikalt forandret. Vi lever i dag med den forestilling, at alle børn og unge skal gå i skole op til næsten 20 års alderen. Så kan vi ikke bibeholde en institution, som blev bygget for, at en mindre gruppe af ungdommen skulle gå i den i et begrænset antal år.

Som en charterrejse

Det har vist sig svært at forandre vores billede af skolen. Traditionen er uhørt stærk. Jeg

foreslår derfor, at vi holder op med at tale om skolen og i stedet indfører et nyt begreb, som ikke er belastet af gamle forestillinger og traditioner – nemlig begrebet dannelsescenter. Til et sådant center skulle børn og unge gå – ikke for at lære sig det, som voksne har bestemt, at de skal lære – men for at lære det, de selv vil lære. Problemet med dagens skole er, at den er som en charter-rejse. Alt er bestemt i forvejen, alle udflugter er planlagt, intet uforudset kan ske. Skolen, hvor det meste også er forudbestemt, og hvor lærerne fungerer som rejseledere, uddanner hvert år titusinder og atter titusinder af charter-turister. Hvad vi i stedet har brug for er opdagelsesrejsende, som hele tiden søger nye veje på ubetrådt jord, som hele tiden vil opdage noget nyt. Hensigten med uddannelse er at stimulere sådanne unge opdagelsesrejsende til bestandigt at kaste sig ud i nye uddannelsesprojekter. Den allervigtigste opgave for et dannelsescenter er at bevare den nysgerrighed, som hver lille nybegynder i skolen har med sig, når han eller hun starter. Nu skal de lære en masse sjovt, tror de. For en del børn går denne forhåbning i opfyldelse, for andre varer det ikke længe, før de opdager, at de ikke får deres nysgerrighed stillet. Det begynder at blive kedeligt, og interessen daler. Den vigtigste opgave for pædagogerne i et dannelsescenter bliver ikke at sige „nu skal jeg lære dig det og det“, men at sige: „Hvad vil du lære i dag? Du må bestemme helt selv, men jeg lover dig, at jeg vil gøre alt, hvad jeg kan for at hjælpe dig, når du leder efter kundskab.“ Dette indebærer naturligvis, at eleverne ikke

lærer de samme ting, men det gør de heller ikke i dag, selv om vi tror, at de gør.

Hvor, hvordan og disciplin

Hvis man nu skulle tillade denne frihed, kunne man stille krav til eleven om, at han eller hun virkelig anstrenger sig for at lære så meget som muligt. Pædagogen skal sige til eleven:

„Du må selv bestemme, hvad du vil søge viden om, men du må love, at du vil blive ekspert i det“. Det bliver en ekstra udfordring til eleven, som vil gøre kundskabsjagten endnu mere spændende.

En anden opgave for dannelsescentret er at lære eleverne, hvordan man søger kundskaber. I dag finder man flest kundskaber uden for skovlen.

Vi drukner i informationer i dagens informations- og IT-samfund. Det svære er at orientere sig, at finde det, man søger og at forhold sig kritisk til det, man støder på. Hvor stammer informationen fra, er den produceret med nogen bestemt hensigt, stemmer den overens med anden, lignende information, som vi kan få fra andet hold?

Her har pædagogen en vigtig opgave i at vise eleven, hvordan man søger og behandler informationen. Hvornår vovede den gamle skole at sige, at kundskaben er relativ, at den ofte er værdiløst, og at det, som er sandt i dag, kan være forkert i morgen?

Endnu en opgave for dannelsescentret er at lære eleverne arbejdsdisciplin. Med arbejdsdisciplin mener jeg, at eleverne virkelig anstrenger sig i deres arbejdsopgaver, at det går op for dem, at det kræver anstrengelser og udholdenhed at lære sig noget, men at denne anstrengelse faktisk kan være lystbetonet.

Taler man med højtplacerede repræsentanter for erhvervslivet og spørger dem, hvad de kræver af unge mennesker, som de skal ansætte, plejer de med én mund at svare, at de søger nysgerrige og fleksible mennesker, som ved, hvordan man søger viden, og som kan samarbejde og har social kompetence.

Afvent den naturlige motivation

Kan et dannelsescenter så ikke bare stimulere til nysgerrighed og videbegærlighed men også fremme samarbejds-evner og social kompetence?

Det bør være muligt, men det afhænger selvfølgelig af, hvordan man lægger sit arbejde an. Jeg kommer straks tilbage til dette.

Først vil jeg imidlertid tage et par indvendinger op, som jeg ofte møder. Den første handler om, at alle elever i et indlæringscenter måske ikke lærer

de vigtige værktøjskundskaber, alle må have – som det at kunne læse, skrive, regne, tale udenlandske sprog. Tænk hvis de ikke lærer det. Mit svar på denne indvending plejer at være, at børn lærer netop det, som de synes, de har brug for.

Hvis en elev er vældigt interesseret i fugle og vil lære mere om for eksempel tropiske fugle, indser han hurtigt, at han ikke bare kan bladre i bøger og kigge på billeder – han må også kunne læse såvel billedteksterne som den øvrige tekst i de bøger, han benytter. Og hvis barnet går ind på Internettet for at søge information, må det også kunne læse. Under sådanne omstændigheder er det ikke svært at motivere barnet for at gå på et eller flere læsekurser.

Og en elev, som er interesseret i at arbejde med computere, opdager hurtigt, at det ikke rækker langt kun at kunne pege på ikoner. Intet arbejde kræver så megen læseevne som computerarbejde. Og skal man udnytte mulighederne til E-mail og chat på nettet, bliver det også nødvendigt at kunne skrive og stave så korrekt, at modtageren begriber, hvad man skriver.

Man er også nødt til at beherske engelsk, fordi computerarbejdet afhænger så meget af dette sprog.

Det handler for pædagogerne i et dannelsescenter om at afvente den naturlige motivation til at ville lære sig at bruge de forskellige værktøjer, som er nødvendige i hver enkelt kundskabssøgende proces – så ser eleverne meningen med at lære det.

En anden indvending er, at en del børn bliver tabere og ikke vil komme til at lære noget som helst. Eftersom dette allerede er tilfældet med dagens skole, er det næppe nogen relevant indvending. Desuden tror jeg faktisk, at et indlæringscenter, som vil tilfredsstille elevernes egne interesser i stedet for at pålægge dem, hvad de skal lære, åbner muligheder også for de børn, som i dag mislykkes i skolen – at kunne opleve glæden ved at lære noget nyt.

Det er nøjagtigt, hvad vi må gøre –mentalt sprænge vores billede af skolen

Palle og hvalen

Jeg forestiller mig, at man kan arbejde på nogenlunde følgende måde: Lad os tage en almindelig hverdag, hvilken som helst. Eleverne samles i deres hjemmegrupper, som består af en gruppe elever af forskellig alder, køn, social baggrund og begavelse. Jeg tror, det er vigtigt, at disse grupper har en så varieret sammensætning som muligt, så eleverne lærer at omgås forskellige slags mennesker og lærer at møde dem med respekt.

Disse hjemmegrupper tilhører man, så længe man går på dannelsescentret. Det indebærer,

at der hele tiden bliver en aftapning af ældre elever, som slutter, og en påfyldning af rigtigt unge, som begynder. Det er i disse hjemmegrupper, eleverne skal føle social tryghed, kammeraterne er ens venner, de skal støtte og opmuntre hinanden, hjælpe hinanden når det er nødvendigt.

Netop i dag skal Palle fremlægge et af sine indlærings-projekter, som han har arbejdet med i tre uger. Det handler om hvaler. Palle har forberedt en forelæsning for sine kammerater, og han har fremstillet et antal overheads med billeder af forskellige hvaler. Han har også tegnet et overskueligt verdenskort over hvalernes udbredelse.

Han har et papir med stikord til hjælp, når han taler, for hans vejleder har været omhyggelig med at pointere, at det er vigtigt, at eleverne ikke læser højt fra et manuskript, men lærer at tale frit og flydende.

Præsentationen, som tager cirka ti minutter, følges af spørgsmål fra kammeraterne. De viser, at de er imponerede over hans viden, og nogle foreslår opfølgende problemstillinger, som Palle griber fat i og lover at komme tilbage til ved en senere fremlæggelse.

Endnu en fremlæggelse følger efter Palles. Det er Lise og Mette og Søren, som har arbejdet sammen i et fælles indlæringsprojekt, der handler om Grønland og eskimoerne. Først viser de et kort over Grønland, som de har tegnet. En stor del af Grønland har de dækket med vat, som skal forestille sne. Senere klæder de Søren ud som eskimo. De har været i en forretning, som lejer teater-kostumer ud, og her er det lykkedes

dem at låne et udstyr, som svarer ganske godt til en grønlandsk dragt. Senere fortæller hver enkelt af dem noget om livet i Grøn-land, som de har erfaret ved at interviewe to grønlændere, der bor i Danmark, og som deres lærere har givet dem et tip om. Til slut spiller de en lille dramatisk scene, som handler om en sælragt. Kammeraterne i hjemmegruppen klapper livligt, og de tre elever sætter sig ned meget tilfredse med deres præstation.

Derefter bestemte man hvilke elever, der skulle fremlægge næste gang. Flere elever var næsten færdige med deres indlæringsprojekter og ville gerne fremlægge dem. Hanne og Svend fortalte, at de havde for en observatør er det slående, hvor godt eleverne evner at fremlægge deres projekter både mundtligt, skriftligt, dramatisk eller i form af et kunstnerisk produkt. De virker frimodige og ikke bange for at tale foran andre, og de viser god selvtillid. Dette er netop pointen med at arbejde på denne måde. Når eleverne bliver eksperter på et område, som flertallet af kammerater ikke behersker ligeså godt, møder de både beundring fra kammeraterne og føler, at de kan overkomme opgaver, som de måske ikke fra begyndelsen troede, at de kunne. Dette styrker deres selvtillid. Samtidig oplever de tryk i deres gruppe og ved, at det ikke gør noget, hvis de af og til skulle lave fejl.

Derefter planlagde man resten af dagen. Nogle elever bestemte sig til at fortsætte arbejdet med deres indlæringsprojekter. En elev havde lånt tre bøger på biblioteket, som

alle handlede om hans projekt. Eftersom bøgerne skulle leveres tilbage om nogle dage, skulle han gå hjem og sætte sig til at læse dem i ro og mag. Nogle elever havde booket et par interviews med nogle ældre personer og skulle af sted og udføre dem. Et antal elever, som havde valgt et fortsættelseskursus i engelsk, havde timer, de skulle nå. Pædagogen ville gerne sætte sig og tale med Palle, Mette, Lise og Søren om deres nærmeste fremtidsplaner. Hvilke indlæringsprojekter ville de nu gå videre med, siden de nu med succes havde afsluttet deres nyligt fremlagte?

Inspirator, vejleder, mentor, underviser og dokumentator
At arbejde i et dannelsescenter stiller store og spændende krav til pædagogen. Han eller hun må for det første være en inspirator for børnene. Pædagogen må kunne inspirere børnene til at stille spørgsmål og formulere problemer, som de vil søge svar på. Dette kan ske gennem samtale med børnene, hvor pædagogen forsøger at finde ud af, hvad børnene er interesseret i. Men det kan også ske ved, at pædagogen holder spændende lektioner eller foredrag om emner, som han eller hun anser for at være vigtige for børnene at lære om, og derefter kan hun håbe, at mange griber emnet. For det andet må pædagogen være vejleder, det vil sige vise eleverne til rette, vise dem, hvordan man søger vinden, hvilke kilder der står til rådighed og så videre. Det handler også om at give dem hjælp, hvis de støder på store vanskeligheder. For det tredje skal pædagogen være mentor for en del

elever. Hver enkelt elev har ret til at føle, at en speciel voksen person holder ekstra meget af ham eller hende, og at man kan vende sig mod denne person og tale med vedkommende om alle sine problemer. Som mentor bliver man en slags model for den elev, der er på tale.

For det fjerde må pædagogen også være en god under-viser. Undervisning forsvinder ikke i min model af et dannelsescenter. Der må arrangeres kurser i masser af emner, og pædagogerne bliver givetvis lærere på disse kurser. Forskellen fra en traditionel skole er, at hvert kursus ikke er ligeså omfattende som et traditionelt skolefag. I stedet stykkes dette fag ud i kurser af kortere varighed. Desuden er det eleven, der selv vælger hvilke kurser, man skal deltage i, og hvornår man vil tage dem. Dette indebærer så selvfølgelig, at en elev må vente med at gå på et kursus, fordi man jo ikke kan deltage i en gruppe i træsløjd, som havde arbejdet en tid med at bygge en skateboardrampe, som skulle sættes op i skole-gården næste uge. De ville gerne havde, at hjemmegruppen var med at se på, når den blev indviet. have et hvilket som helst kursus løbende samtidigt. Somme tider kan eleven blive tvunget til at vælge et andet kursus eller helt vende sig mod andre indlæringsprojekter. Den femte opgave for en pædagog ved et dannelses-center er at være dokumentator. Det er vigtigt, at pædagogen følger hver enkelt elev i årets løb og dokumenterer hvilke indlæringsopgaver, eleven har løst, det vil sige hvilke områder, eleven er blevet ekspert i. Pædagogen må også kunne

bedømme og vurdere, hvor godt disse opgaver er løst, hvor meget energi og anstrengelse eleven har lagt i sine projekter, og hvor godt han eller hun har præsenteret dem. Denne dokumentation afleveres til eleven hvert år og en sammenfatning gives, når eleven forlader skolen. Disse rapporter erstatter de karakterer, som næppe er mulige at give efter min model, og som jeg for øvrigt anser for mislykkede også i den traditionelle skole. Der findes allerede i dag mange skoler, som arbejder mere eller mindre på den måde, jeg her har beskrevet. I min bog Sprang skolen giver jeg nogle svenske eksempler på dette. Jeg er overbevist om, at mine danske læsere kender til danske eksempler, ikke mindst fordi den danske skole i mange henseender har været mere fleksibel og åben for forskellige forsøg end den svenske.

(Oversat fra svensk af Niels Chr. Hansen)

**Hvis det ikke var
for kammeraterne,
ville man ikke
have holdt ud**

Af Bengt-Erik Andersson,
professor i udviklings-
psykologi, Lärarhögskolan
i Stockholm

Artiklen har været bragt i **Liv i skolen** Tidsskriftet om lærernes hverdag og det gode arbejde i skolen. Dansk pædagogisk Forum. "Liv i Skolen" nr. 3.